

מבט על, גיליון 951, 6 ביולי 2017

הודו וישראל – ברית אסטרטגית?

עוזד ערן

ביקורו של ראש ממשלת הודו, נרנדרה מודי, בישראל עשוי להיות לאבן דרך במפת היחסים הבינלאומיים של ישראל, שכוללת מערכת חדשה של בריתות רשמיות ובלתי-רשמיות. קשריה של ישראל עם סין והודו מייצגות תפנית במשקלם של יחסי החוץ במאזן האסטרטגי הכולל שלה. שתי המעצמות האסייתיות נבדלות זו מזו באופן ניכר ומייצרות דילמה עבור ישראל, שמצריכה טיפול מיומן וניהול מושכל ברמות הדיפלומטית, הכלכלית, הביטחונית, הציבורית והעסקית.

העשור השני של המאה ה-21 ניכר בשינויים רבי עוצמה במפת היחסים הבינלאומיים של ישראל, בהיקף העשוי להתפתח למערכת חדשה של בריתות פורמאליות ובלתי פורמאליות. ביקורו של ראש ממשלת הודו, נרנדרה מודי בישראל (4–6 ביולי 2017) עשוי להיתפס, בדיעבד, כאחת מאבני הדרך בתהליך זה.

עם אוכלוסייה הודית-מוסלמית ניכרת, ממייסדות גוש המדינות הבלתי מזדהות, וכאשר היא מנסה לגמול מדינות ערביות מתמיכה אוטומטית ביריבתה המושבעת פקיסטן, ולנוכח תלותה בנפט הערבי ובהעברות הכספיות של עובדים ההודים במדינות המפרץ הפרסי/ערבי, הודו צידדה מאז ומתמיד בגוש הערבי, בכל הזדמנות שהסכסוך הישראלי-ערבי מצא את דרכו למוסדות ארגון האומות המאוחדות. התמוטטות הגוש הסובייטי, ועידת מדריד בשנת 1991, שהובילה מאוחר יותר לתחילת ניהול שיחות ישירות בין ישראל לבין שכנותיה ולהקמתה של ממשלת מרכז-שמאל בישראל בשנת 1992, הובילו לכך ששני ענקי היבשת האסיאתית, הודו וסין, קשרו קשרים דיפלומטיים מלאים עם מדינת ישראל. עם זאת, דפוסי ההצבעה של שתי מדינות אלה בארגונים בינלאומיים לא השתנו מהותית לאורך השנים, בעוד שישראל המשיכה להפנות את עיקר מאמציה הדיפלומטיים והכלכליים מערבה – לעבר ארצות הברית ואירופה. היוצא מן הכלל בהקשר זה, שחשיבותו אינה מבוטלת, היה מכירות אמצעי הלחימה הישראליים שהסתיימו בשנת 2000 במקרה של סין, אך נמשכות בקצב גובר עד לעת הזאת להודו.

בחירתו של מודי למשרת ראש ממשלת הודו האיצה את שיפור היחסים בין שתי המדינות ואת חשיפתם לכלל הציבור. כאשר עלה מודי לשלטון בשנת 2014, הטלטלה בעולם הערבי כבר ערערה את התפיסה כי מדובר בגוש אחיד העושה שימוש יעיל בכוחו המדיני והכלכלי, במידה שיכולה להסביר את ההפרדה שהודו נוקטת בגישתה כלפי ישראל והפלסטינים. ראש הממשלה מודי ביקר בישראל, אך לא חש בצורך לאזן את ביקורו כאן בביקור דומה ברמאללה, זאת על אף שאבו מאזן

התקבל בחום בניו דלהי לפני זמן לא רב. התפתחויות אלה בעולם הערבי סייעו, באופן עקיף, להתקדמות ביחסי הודו וישראל, שהתבססה עד כה על שלוש מדאגותיה המרכזיות של הודו – הצורך להרחיב את הבסיס הכלכלי של המדינה ואת מנועי הצמיחה בה, שיפור איכות החיים של האוכלוסייה ההודית, והמלחמה בטרור.

הכלכלה של הודו מתבססת במידה נרחבת על שירותים ובמיוחד על טכנולוגיות מידע, המהוות 60 אחוזים בקירוב מהתוצר המקומי הגולמי. התעשייה מונה פחות מרבע מהתוצר והחקלאות עוד פחות, על אף שמגזר זה מהווה את המעסיק הגדול ביותר. אם הודו שואפת לפתח כלכלה מאוזנת יותר, תוכל ישראל לסייע בידה, לדוגמה בנושאים שוליים אך לא חסרי משמעות, כגון ניהול משאבי מים, השימוש בגידולים מסוימים ופיתוחם. הפקת מי שתייה באמצעות הטכנולוגיה הישראלית המתקדמת להתפלת מים תוכל לשפר את איכות החיים של חלק ניכר מאוכלוסייתה של המדינה, במיוחד באזוריה הצחיחים. בהצהרה המשותפת לסיכום הביקור הזכירו שני ראשי המדינות "שותפות אסטרטגית בתחומי המים והחקלאות". הגידול שנרשם במשקל התעשייה ההודית בכלכלתה יחייב, בין היתר, פיתוח של יכולות המחקר והפיתוח שלה ושל היכולת לשמר יתרון תמידי בתחום החדשנות. שני נושאים אלה מצדיקים שיתוף פעולה בילטרלי, ואכן מודי ונתניהו הסכימו על הקמת הקרן למחקר, פיתוח וחדשנות הודו-ישראל, במימון של ארבעים מיליון דולרים. כן הסכימו שתי המדינות על שיתוף פעולה בתחומי השעונים האטומיים, הקישור האופטי GEO-LEO, בריאות ונושאים מדעיים נוספים. בסך הכול נחתמו שבעה הסכמים במהלך הביקור, המהווים רף חדש להרחבת היחסים בין שתי המדינות.

שיתוף הפעולה בתחום הביטחון נע משלב של מכירות ישראליות להודו לשלב הייצור המשותף. קיים, כמובן, הסיכון שהמכירות הישראליות ייפסקו כליל, אולם שתי המדינות יכולות למצוא פתרונות המבוססים על רוח החדשנות הישראלית בפיתוח אמצעי לחימה, וגם בפיתוח שווקי צדדים שלישיים או באיתורם. נושא נפרד בתחום שיתוף הפעולה הביטחוני הוא שיתוף הפעולה במלחמה בטרור, שבו עוסקות שתי המדינות. על אף הנסיבות השונות השוררות בכל אחת מהן, מתודולוגיה וציוד הם נושאים שבהם ישראל והודו יכולות לשתף פעולה.

שני מנהיגים נוספים היו ברקע פגישתם של מודי ונתניהו, למרות שהם לא נכחו בה – נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ ונשיא סין שי ג'ינפינג. המנהיגים הישראלי וההודי עשויים למצוא שפה משותפת עם הנשיא האמריקאי החדש ביתר קלות מאשר עם קודמו בתפקיד, ובמסעה לחיזוק מעמדה באזורי מפתח בעולם עשויה ארצות הברית לגלות כי הן ישראל והן הודו נכונות ליטול חלק ב"קואליצית המדינות המסכימות", הלא פורמאלית. נכונות זו תוכל למשל לעשות את צעדיה המעשיים הראשונים בקיום דו-שיח אסטרטגי לגבי האזור הנמתח מן הים התיכון עד האוקיאנוס ההודי ועל אודות נושאים נוספים, בעלי עניין משותף. ואכן, ההצהרה המשותפת של שני המנהיגים מזכירה "שותפות אסטרטגית" בבואה לתאר את היחסים בין המדינות.

הגורם הסיני מסובך מנקודת מבטה של ישראל, הנוקטת מאמץ מקביל לקדם את יחסיה הכלכליים והמדעיים עם סין. שיתוף הפעולה הרחב בין הודו לבין ישראל נמצא בסתירה מוחלטת להיעדר הפעילות המוחלטת בתחומים אלה בין ישראל לבין סין, שאותו כפתה ארצות הברית על ישראל. סין בחרה להתעלם עד כה מהשוואה זו, אולם היא עלולה לא להתייחס באותו שוויון הנפש

לדו-שיח המתהדק בין הודו לבין ישראל, במיוחד כשהוא מתנהל בחסות ארצות הברית, וכאשר הוא נוגע לאזור האינטרסים הביטחוניים המידיים שלה.

היחסים שישראל הצליחה לעצב עם הודו ועם סין, שתי מעצמות עולות אלה ביבשת אסיה, מדגימים תפנית חשובה ביחסי החוץ ובמאזן האסטרטגי שלה. שתי המעצמות שונות מאוד זו מזו ומציבות בפני ישראל דילמות שונות. בעוד שנראה כי השפה, הדמיון הרב יותר במערכת הפוליטית, או קיומן של אוכלוסיות גולות יהודיות וגם הודיות בארצות הברית, כל אלה עשויים לסייע לפתח יחסים עם הודו ביתר קלותו במהירות רבה יותר מאשר עם סין; סין מציעה הזדמנויות כלכליות גדולות ואטרקטיביות יותר בטווחים הקצרים והבינוניים. הניווט בין סין להודו, האבחון המדוקדק של השעונים הכלכליים השונים שלהן והעמדת אלה לצד אלה, דורשים מיומנות, יצירתיות ותאום מצד מוסדות דיפלומטיים/כלכליים/ביטחוניים, בין אם ציבוריים ובין אם הם נמנים על המגזר המקומי הפרטי. במידה שיכולות אלה מצויות בידי ישראל, הן תהיינה רלוונטיות ביותר לניהול יחסיה המורכבים עם הודו ועם סין.